

стала причиною підписання цього договору. Тепер, гарантуючи «надійний захист галицько-волинськими князями орденських земель від татар», руські правителі могли використовувати Тевтонський орден у розв'язанні будь-яких проблем у зовнішній політиці.

Отже, Галицько-Волинське князівство перебуваючи в складних геополітичних умовах, змогло не лише відстояти власну самостійність завдяки своїй дипломатії, а й налагодити тісні політичні, військові й торгово-економічні зв'язки з Тевтонським орденем.

Алещенко С.
ХНУРЕ

ПРО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ БИТВИ НА СИНІХ ВОДАХ (1362 р.)

У рік 650-річного ювілею інтерес до подій, що відбулися 1362 р. на Синіх Водах, незрівнянно зріс. Це цілком закономірно, якщо зважати на їх значущість для народів Східної Європи. Річ у тому, що тоді поразки зазнала могутня держава, яка контролювала величезні простори Східної Європи. Золота Орда, зазнавши відчутного удару, похитнулася. Масштаби зумовлених цією подією наслідків з'ясувалися значно пізніше, але вже тоді, у 1360-х рр., окреслилися глибокі зміни в історії руських земель та Орди. Було закладено основу для майбутніх геополітичних трансформацій у східноєвропейському регіоні.

Але не слід і перебільшувати масштаби ослаблення Орди на той час: один із золотоординських лідерів Мамай – фактичний правитель її правобережної частини – утримував під своєю владою землі на захід від Волги.

Історико-географічна ситуація на центральносхідних окраїнах Великого князівства Литовського після згаданої битви й аж до Грюнвальдської 1410 р. у стратегічному плані суттєво змінилася. Ольгерд, окрім Поділля, підпорядкував своїй владі ще й Північну Київщину та Переяславщину. Сам момент битви було обрано не випадково: у 1363–1364 рр. у Поволжі відновлено боротьбу за сарайський ханський престол серед нащадків Батия. Нині відомо, що якраз тоді золотоординські міста лісостепової зони припиняють існувати. Саме співвідношення політичних сил у цьому регі-

оні було зумовлене й боротьбою інших міждержавних сил, а не лише Орди та Литви.

Кардинальні перетворення в культурно-історичному контексті після 1362 р. означали закінчення майже столітньої епохи штучно насадженої ізоляції майбутніх українських земель (тоді більшою мірою вони ще були руськими) від контактів із західною цивілізацією. Можна навіть стверджувати, що приєднання основного масиву українських земель до Великого князівства Литовського на початку 1360-х рр. не лише надало нового імпульсу його інтеграційній політиці в цій частині східнослов'янського світу, але невдовзі й визначило геополітичну переорієнтацію цих земель зі Сходу на Захід.

На південному сході східнослов'янської території простежуємо характерні риси тогочасного західного суспільства, на відміну від північно-східних сусідів з їх традиційним общинним устроєм, кріпацтвом і монархічними основами правління. Русь у XIII ст. загалом була традиційним суспільством. Спроби орденських лицарів утягнути значну частину східнослов'янського населення у світ західноєвропейської цивілізації сприймалися в суспільстві негативно. Припускають, що ординці розглядалися як менше зло, ніж представники європейських військово-чернечих орденів.

Наявність відмінностей у політичних системах як півночі, так і півдня східнослов'янського світу виявилася, зокрема, і в практичних діяннях найбільш яскравих представників різних гілок князівського роду: якщо Олександр Невський підкреслював свою вірність Орді та боровся із західними войовничими зайдями, то Данило Галицький, знайшовши порозуміння з Батиєм, прийняв королівську корону від римського понтифіка. Майбутній цивілізаційний розкол східнослов'янського світу в цьому простежується вже досить чітко. Існував інший шлях – не менш реальний, аніж той, яким пішла «наша» Русь. Щоправда, про іншу Русь, яка не побажала служити ординським «цесарям», ми згадувати не любимо, називаючи її Литвою (до неї входили майже всі великі політичні й економічні центри Київської Русі). Уся історія цієї держави – важка боротьба на два фронти: проти Ордену й проти Орди, але найцікавіше: перемога, зрештою, виявилася за нею.

Отже, значення Синьоводської битви, унаслідок якої східноєвропейський регіон знову «потягнувся» до західноєвропейської цивілізації, не можна не оцінити позитивно.

Гордієнко С.
НТУ «ХП»

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В КОНЦЕПЦІЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Метою пропонованого дослідження є визначення місця українського козацтва в історичній концепції видатного українського історика М. Грушевського. Слід визнати, що М. С. Грушевський у своїх працях розглядав козацтво не як окрему сторінку історії, а як фазу, стадію життя українського народу та провідний її чинник. Михайло Сергійович ототожнює історію української козаччини із зародженням української нації.

Історик ґрунтовно проаналізував різні теорії генези українського козацтва, які вже існували в історіографії: хозарську, черкаську (М. Карамзін, М. Погодін), чорноклобуцьку (П. Куліш), татарську (М. Костомаров), уходницьку (Д. Бантиш-Каменський), бродницьку, генетичного зв'язку козаччини з Київською Руссю, або автохтонну (В. Антонович). Науковець розрізняє козаччину як «побутове явище» і як суспільну верству. На етапі зародження козацтва, на його думку, мало певний зв'язок із різними своїми попередниками – бродниками, степовими «промисловцями» та ін.; але як окрема суспільна група козацтво сформувалося внаслідок дії історичних чинників протягом XVI ст., певні організовані форми й правове визнання дістало аж на зламі XVI–XVII ст.

Козацтво, як указує вчений, притягує до себе великі маси селян і міщан, набуває рис соціального протесту проти режиму польської шляхти і стає соціальною верствою, провідною силою українського суспільства, центром українського життя на період понад століття. Відповідно до своєї історіософської системи М. С. Грушевський убачає в козаччині не просто окрему сторінку історії, а чинник української історії. Із виходом на історичну арену козацтва український народ постає творцем свого майбутнього.